

Ольга Юрійвна ШЕРЕМЕТЬЄВА

к.ю.н., доцент, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6657-7214>

e-mail: o.sheremetieva@kubg.edu.ua

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВАЛЮТНИХ ВІДНОСИН І СКЛАДНИКА СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ

Валютна система України, як і інші державні (національні) валютні системи, являє собою державно-правову форму організації валютних відносин і входить до складу світової валютної системи. Мета статті – визначити та охарактеризувати етапи становлення валютної системи України як державно-правової форми організації валютних відносин і складника світової валютної системи. У статті визначено етапи становлення валютної системи України з правового погляду, тобто як державно-правової форми організації валютних відносин в країні. Результати проведеного дослідження може бути застосовано у науковій та практичній діяльності в процесі подальшого вдосконалення валютного законодавства України.

Ключові слова: валютна система України, державно-правова форма організації валютних відносин, світова валютна система, валютні відносини, національна валютна система, принцип валютного суверенітету

Стаття надійшла 20.04.2026

Статтю прийнято 27.04.2026

Статтю опубліковано 15.05.2026

ВСТУП

Після розпаду СРСР і становлення України як держави, перед країною постало питання формування власної національної валютної системи на основі запровадженної національної валютної одиниці – гривні. Оскільки національна валютна система є не лише економічним, а й правовим явищем, це потребувало комплексного економіко-правового підходу та відповідного правового забезпечення. Перед державою постала і продовжує існувати задача формування адекватного правового поля, яке б сприяло становленню та розвитку національної валютної системи як державно-правової форми організації валютних відносин. У здійсненні праворегулювального впливу на національну валютну систему необхідно враховувати, що вона функціонує не обособлено, а є складником світової валютної системи, яка підпадає під міжнародно-правове регулювання. Отже, відповідні міжнародно-правові норми, що регулюють відносини в межах світової валютної системи, певно впливають і на національну валютну систему.

Світова валютна система, що сформувалася на початок III тисячоліття, на наш погляд, – це складна сукупність міждержавних, державних (національних) і приватної валютних систем. А валютна система України як державна (національна) валютна система є складником світової валютної системи поряд з іншими державними (національними) валютними системами.

Основні дослідження стосовно національної та світової валютної системи проведено здебільшого представниками економічної науки. Зокрема, А.С. Гальчинський, В.І. Міщенко, В.А. Ющенко вивчали основні аспекти як національної, так і світової валютної системи. С.В. Ткач здійснив дослідження концептуальних основ організації валютної системи держави, а О.В. Лаврінченко охарактеризував національну валютну систему та трансформацію її елементів в умовах глобалізації. Водночас О.А. Бутко, Д.Р. Кержковська, Т.А. Коротка, Ю.М. Лисенков, О.М. Мозговий, У.І. Моторнюк, В.А. Свічкар, С. Слободяник, О. Сирська провадили дослідження

світової валютної системи, а О.М. Шаров вивчав питання, пов'язані з подальшим розвитком міжнародної валютної системи в умовах глобалізації. М.Е. Прохорова аналізувала проблеми європейської валютної системи. Серед іноземних вчених, які досліджували міжнародну валютну систему, варто виділити Табіту Бені (Т.М. Benney) і Бенджаміна Коуена (В.І. Cohen).

Правові аспекти національної та світової валютної системи досліджували також і правники. Зокрема, Л.К. Воронова, О.А. Костюченко, Ю.А. Крохіна, М.П. Кучерявенко вивчали окремі аспекти національної валютної системи, А.Б. Альтшулер, І.І. Дахно та В.Ф. Опришко – світової валютної системи, а Ж.В. Завальна і М.В. Старинський досліджували як національну, так і світову валютні системи. Серед іноземних науковців варто виділити Вернера фон Ебке (Verner von Ebke), який провів доволі ґрунтовні дослідження світової валютної системи та її міжнародно-правового регулювання.

Однак, в роботах науковців не було чітко визначено етапи становлення валютної системи України як державно-правової форми організації валютних відносин та складника світової валютної системи, що являє науковий та практичний інтерес, і є необхідним для аналізу позитивних і негативних аспектів на попередніх етапах її розвитку, для врахування у подальшому вдосконаленні національного валютного законодавства.

МЕТА статті – визначити та охарактеризувати етапи становлення валютної системи України як державно-правової форми організації валютних відносин і складника світової валютної системи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідження застосовано методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, а також ретроспективний метод. За допомогою формально-логічного методу досліджено національні нормативно-правові акти. Застосовуючи ці методи дослідження, автор отримала відповідні результати, зробила певні висновки та досягла поставленої мети наукової роботи.

РЕЗУЛЬТАТИ

Як і валютні правовідносини, сучасні форми їх державно-правової організації виникли не відразу. Вони пройшли певний еволюційний шлях розвитку. Загально-визнано, що історично спочатку виникли національні державно-правові форми організації валютних відносин – національні валютні системи, закріплені національним законодавством держав з урахуванням у процесі їх подальшого розвитку правових принципів і норм міжнародного права. Участь держав у формуванні національних валютних систем дає підстави розглядати валютні системи не тільки як економічну (політичну, соціальну), але й як правову категорію, тобто як державно-правову форму організації валютних відносин на внутрішньодержавному рівні. Відзначаючи складність валютної системи України у правовому та економічному аспекті, Є.О. Алісов доходить висновку, що в сучасній спеціальній літературі досягнуто розуміння поняття валютної системи, по-перше, як сукупності економічних відносин, пов'язаних із функціонуванням валюти, історично сформованої на підставі інтеграції господарських зв'язків; по-друге, як державно-правової форми організації валютних відносин [1].

Системна сутність та сфера дії національної валютної системи яскраво виявляється у її цілях та функціях. Сукупність національних норм, що закріплюють зміст цілей і функції національної валютної системи визначає конкретна держава на підставі прийнятих нею законів та інших нормативно-правових актів. Унаслідок цього національну валютну систему та її функції необхідно розглядати як правові категорії. Так, правовою основою формування цілей і функцій валютної системи України відповідно можна визначити ст.ст. 1-3, 8, 9, 18, 92, 99, 100 Конституції України [2], Закон України «Про валюту та валютні операції» від 21 червня 2018 р. [3], Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р. [4] та Основні засади грошово-кредитної політики на певний період, що мають щорічно розроблятися НБУ. Визначаючи зміст та цільову спрямованість валютної системи України, нормативно-правові акти про валютне регулювання встановлювали: загальні цілі та принципи валютного регулювання; правовий режим здійснення валютних операцій на території України відповідно до норм міжнародних конвенційних валютних угод, ратифікованих Верховною Радою України; порядок здійснення валютного контролю для забезпечення валютної безпеки держави та відповідальність за порушення національного валютного законодавства.

Як свідчить історичний досвід переходу України до ринкової економіки, валютна система нашої держави формувалася за досить суперечливих і важких соціально-економічних умов перехідного періоду й пройшла, на нашу думку, декілька етапів. Перший етап розпочався прийняттям 16 квітня 1991 р. Верховною Радою України Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5], яким закладено нормативно-правові умови регулювання і управління валютною сферою. У результаті прийняття цього Закону первинні господарські ланки отримали право на самостійну участь у галузі валютних відносин на міжнародних ринках, але водночас не сформовано систему принципів і норм регулювання валютних відносин. Як результат виникла парадоксальна та не-

безпечна для України правова й економічна ситуація: оскільки на момент прийняття Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5] Україна входила до рубльової зони і не мала своєї національної валюти, головною валютною цінністю визначено іноземну валюту в будь-якому вигляді без назви країни-емітента. Це поставило економіку України в залежність не тільки від російської валюти, але й від валюти майже всіх розвинених країн. Без необхідних нормативно-правових актів з регулювання валютних відносин та контролю за валютною діяльністю розпочався відплив за кордон іноземної валюти, особливо нафто-, газодоларів, які отримували через перепродаж до ЄС російської нафти та газу за значно більшими цінами, ніж ціна їхньої закупівлі, а також процес відмивання «брудних грошей». Негативні наслідки правового вакууму, що виник на першому та наступних етапах становлення національної валютної системи, Україна відчуває і сьогодні.

Одним з негативних наслідків цього періоду сформовано функціонуючий «тіньовий» валютний ринок, на якому основними не тільки розрахунковими, але й кредитними грошовими коштами поставала іноземна валюта, а також здійснювався нелегітимний конвертаційний бізнес. Головна причина формування та розростання «тіньового» валютного ринку, використання «одноразових» та офшорних комерційних організацій для прикриття нелегальних валютних операцій (переведення валюти за кордон, відмивання «брудних грошей», конвертації валют тощо), на нашу думку, – це недовраховання органами державної влади під час розроблення та прийняття Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5], інших нормативно-правових актів [6-7], а також у процесі їх повсякденної діяльності, закономірностей формування ринкової економіки й національних валютних систем на підставі норм права, адекватних реальним економічним процесам у конкретних соціально-економічних умовах. Виходячи з досвіду багатьох країн, зокрема й України, протиріччя між інтересами держави та учасників «тіньового» валютного ринку, масштаби здійснюваних на «тіньовому» ринку валютних операцій, котрі фактично не регулюються й не контролюються державою, не тільки порушує рівновагу національної валютної системи, але й призводить до виникнення валютно-кризових ситуацій в країні, виснажуючи її промисловий, економічний, фінансово-валютний та соціальний потенціал.

Стосовно безпосереднього валютного контролю, то його *de jure* почали провадити в Україні відразу після проголошення її незалежності та виходу з рубльової зони в листопаді 1992 р., переходу до застосування як кредитно-розрахункової одиниці національних грошових знаків. Однак нормативно-правові акти, прийняті тоді, мали швидше тимчасовий, частковий, а не комплексний характер. Прогалини у законодавстві та відсутність налагоджено дієвої системи державних органів валютного регулювання і контролю, призвели до того, що валютний контроль за проведенням валютних операцій на перших етапах становлення валютної системи України *de facto* не здійснювався.

Другий етап охоплює період з листопада 1992 р. і до кінця 1993 р. На цьому етапі почала формуватися принципово нова правова система валютного регулювання. Головним юридичним документом у цій сфері

став Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19 лютого 1993 р. [8], яким створено деякі основні правові засади переходу валютної системи України на ринкові умови функціонування. Порівняно із Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [5] Декретом внесено суттєві зміни в ціннісну оцінку національної та іноземної валют. Так, аналіз поняття «валютні цінності» в різних нормативно-правових актах, наприклад, у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» та Декреті, дає змогу зробити висновок, що головною валютною цінністю відповідно до Декрету є валюта України у будь-якому вираженні, а не іноземна валюта в будь-якому вираженні, яка, безумовно, є структурним елементом валютних цінностей, але не виконує на внутрішньому ринку України функції кредитно-розрахункового засобу. Закріплено положення про те, що випуск національної валюти України (емісія грошових знаків) – це прерогатива держави. Так, Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» нормативно закріплено важливий принцип валютного права – принцип валютного суверенітету України як держави. Однак і на другому етапі законодавчо не вирішене питання про створення такого правового механізму регулювання та здійснення валютних операцій, який би і *de jure*, і *de facto* припинив нелегальне використання на внутрішньому ринку України валют інших держав (особливо американського долара, німецької марки, французького франка, а пізніше й євро) як кредитно-розрахункового засобу. Продовжувала існувати ситуація, що склалася на «тіньовому» ринку, з широким використанням в обхід закону іноземної валюти як кредитно-розрахункового засобу, загрозлива стосовно підризу встановленого Декретом валютного суверенітету України та можливістю порушення валютної рівноваги, що, зі свого боку, сприяло загостренню широкого спектра валютних протиріч та настанню негативних для держави валютних наслідків, тобто різкому зниженню курсу національної валюти, збільшенню небезпеки від прояву валютних ризиків та відповідних загроз для економіки в цілому.

Проведений аналіз становлення валютної системи України показує, що характерною ознакою її формування на перших етапах є широке відкриття національних кордонів в інтересах розвитку економічної, зокрема й валютної, співпраці за *de facto* відсутності встановленого державою національного валютного правопорядку та системи валютного контролю як комплексного правового явища. В цих умовах за сформованої недовіри населення до держави, а отже, й до стабільності національної валюти внаслідок допущених помилок, прорахунків та зловживань під час проведення приватизації, ринкових реформ загострились економічні, політичні, соціальні, правові, валютні протиріччя. Їх розвиток проявився як система економічних, політичних, соціальних, правових, фінансових та валютних ризиків, що спричинили дестабілізацію платоспроможності суб'єктів господарювання, різке падіння виробництва, зuboжіння широких верств населення, глибоку диференціацію суспільства. «Ні для кого не секрет, – відзначили члени правління Української фондової біржі, – що вітчизняне підприємництво зовсім недавно вийшло із підпілля, а отже, має відтінок напівлегальності, а по-

декуди й злочинності» [9]. Але одночасно з негативними явищами національне законодавство протягом 1993-1994 рр. поступово вдосконалювалося.

Третій етап становлення валютної системи України розпочався з 1994 р. Суть його полягає, з одного боку, в подальшій лібералізації валютного ринку, встановленні єдиного обмінного курсу для готівкових розрахунків, а з іншого – у підготовці передумов для введення гривні, створенні необхідного правового режиму, що визначає порядок використання іноземної валюти як кредитно-розрахункового засобу та засобу нагромадження під контролем держави.

Суттєве значення в цьому напрямі мало прийняття 23 вересня 1994 р. Верховною Радою України Закону «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» [10]. В ньому законодавець визначив строки зарахування валютної виручки на валютні рахунки в уповноважених банках, а також розміри пені в разі порушення цих термінів. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23 вересня 1994 р., безумовно, відігравав значну роль у формуванні національної валютної системи. Проте основне завдання – акумулювання державою валютних коштів з метою використання їх для підтримання курсу національної валюти, її стабільності та конвертованості, а також спрямування їх на розвиток пріоритетних галузей економіки з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів під час підписання цього Закону не повністю вирішене, оскільки все ще не було національної валютної одиниці – гривні, а тільки готувалися передумови для її введення, зокрема й правові. Крім цього, характерною рисою і цього періоду залишається відплив валютних коштів за кордон.

У зв'язку з цим Указом Президента України «Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами» від 18 червня 1994 р. [11] встановлювалось обов'язкове декларування усіма суб'єктами підприємницької діяльності України, незалежно від форм власності наявності (або відсутності) з визначенням сум усіх належних їм валютних цінностей, які знаходяться за межами України, зокрема одержаних у результаті здійснення підприємницької діяльності за межами України. Також цим Указом Президент зобов'язав усіх суб'єктів підприємницької діяльності України подавати Головній державній податковій інспекції України декларацію про суми на їх рахунках в іноземних банках. Декларування мало бути щоквартальним. Проте не вироблено необхідного правового механізму, який би забезпечував дієвий контроль органів податкової інспекції та інших державних органів за виконанням приписів Указу Президента України від 18 червня 1994 р. [11], що надало йому більш декларативного, ніж праворегулювального, характеру.

На нашу думку, на третьому етапі створено принципово новий для України і специфічний суб'єкт валютного права – Українська міжбанкська валютна біржа (УМВБ), яка активно включилася у валютну діяльність та внесла в систему валютного регулювання певні організаційно-правові засади з подолання багатьох недоліків перших етапів, пов'язаних з фактичною відсутністю ефективного праворегулювального впливу держави на процес формування валютного ринку. Слід заз-

начити, що власне саму УМВБ створено не на підставі закону, а на підставі Постанови Правління НБУ від 8 червня 1993 р. [12] як постійно діючий центр з проведення на території України операцій з купівлі-продажу іноземної валюти уповноваженими комерційними банками, цінних паперів, а також як центр з підготовки пропозицій Правлінню НБУ про встановлення єдиного валютного курсу, діючого в Україні. Її роль та значення відзначено Постановою НБУ від 24 жовтня 1994 р. «Про уніфікацію курсу карбованця до іноземних валют та лібералізацію валютного ринку України» [13], в якій проголошено, що офіційний курс визначається на підставі результатів торгів на УМВБ. Порядок визначення й використання курсу карбованця встановлено на підставі листа НБУ від 2 листопада 1994 р. [14].

Відповідне правове забезпечення валютного регулювання, що сформувалося внаслідок прийняття Верховною Радою України законів, постанов Кабінету Міністрів України з валютного регулювання та контролю, указів Президента України, Декрету Кабінету Міністрів України «Про валютне регулювання та валютний контроль», нормативно-правових актів НБУ та інших державних органів, дало змогу здійснити у вересні 1996 р. грошову реформу [15]. У зв'язку зі здійсненням грошової реформи одним з найважливіших напрямів валютного регулювання стало курсоутворення [16]. Проте прийняті нормативно-правові акти не систематизовано належно, містили багато суперечливих положень та прогалин, що і призвело до виникнення стихійних явищ у процесі курсоутворення та до виникнення масових зловживань у роботі валютно-обмінних пунктів.

Однак можна вважати, що в 1996-1997 рр. національна валютна система України була і *de jure*, і *de facto* сформованою. Вона має економічний зміст й правову форму як цілісну систему правових норм і правових інструментів, що регулюють валютні правовідносини. Як і будь-яка валютна система, валютна система України постійно еволюціонує, фокусуючи у собі потреби вирішення виникаючих валютних протиріч, захисту інтересів держави та інших учасників валютних правовідносин від валютних ризиків, розвитку національної економіки у процесі її входження до світової економіки, а також під впливом тих змін, яких зазнає світова валютна система та валютні системи інших країн.

Подальший розвиток валютної системи України відбувався під впливом важливих факторів. Так, на цьому етапі валютна система України стикнулася з низкою викликів. Зокрема, відбулося декілька світових та регіональних валютно-фінансових та економічних криз. Особливо потужною була світова фінансова криза 2008 р., що потребувало адекватної правової реакції з боку держави. Під впливом світової фінансової кризи, яка серед інших чинників сприяла значній девальвації гривні, насамперед Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України та НБУ вимушено вносили зміни до національного валютного законодавства значно жорсткішого характеру. Зокрема, основні зміни у валютному регулюванні спрямовано на стабілізацію курсу національної валюти та підтримку банківської системи. А саме вводилися обмеження на валютне кредитування, приймалися заходи, які обмежували видачу кредитів в іноземній валюті фізичним особам, а пізніше й забороняли. Також введено заборону на дострокове розторгнення депозитних договорів, щоб зупинити відтік коштів з банківської системи. Крім цього, внесено зміни до порядку організації і здійснення валютно-обмінних операцій та використання готівкової іноземної валюти на території України [17-23].

Всі ці заходи сприяли стабілізації валютної системи України, яка поступово оговтувалася після світової фінансово-еко-номічної кризи.

Ще одним викликом для національної валютної системи на цьому етапі стали події на Майдані у 2013-2014 рр., проведення АТО та їхні наслідки. Всі ці події істотно вплинули на економічну та валютну ситуацію в країні. Внаслідок цих подій національна валюта України – гривня дуже суттєво девальувала відносно ключових резервних валют, насамперед, долара США та євро. Так, курс гривні відносно долара США знизився з приблизно 8 грн до 18-28 грн за дол. США, тобто в 3,5 рази. Така девальвація гривні істотно вплинула на економіку країни, потужно вдаривши по населенню, імпортерам, позичальникам в банках та інших фінансових установах, особливо тих, що мали кредитні договори в іноземній валюті, а також іншим фізичним і юридичним особам, насамперед суб'єктам господарювання. Зрозуміло, що уся ця ситуація потребувала впливу держави стосовно її стабілізації, а отже й прийняття державою відповідних нормативно-правових актів, тобто адекватного і ефективного правового регулювання. Зокрема, в цей період відбувалися дебати, розроблено і прийнято в декількох читаннях, але пізніше відхилено законопроект № 1558-1 «Про реструктуризацію зобов'язань по кредитах в іноземній валюті». Згідно з ним всі валютні кредити мали бути примусово переведені у гривневі за офіційним курсом, який був на момент підписання кредитного договору.

Загалом цей період характеризувався введенням жорстких обмежень НБУ, які передусім спрямовано на стабілізацію курсу гривні в умовах політичної нестабільності в державі. Введено обмеження валютних операцій, зокрема й для іноземних інвесторів, для запобігання відтоку капіталу; обов'язковий продаж валютних надходжень експортерами та встановлено доволі стислі строки; встановлено ліміти на зняття готівки у валюті та купівлю іноземної валюти на одну особу протягом доби; обмеження обсягу та підстав для здійснення валютних переказів; заборонено дострокове повернення сум депозитів в іноземній валюті та дострокове виконання зобов'язань за кредитними договорами; здійснено перехід від фіксованого курсу до гнучкого, а також деякі зміни до бухгалтерського обліку [24-27].

Всі запроваджені НБУ заборони та обмеження у негативному напрямі відбилися на здійсненні експортно-імпортних операцій, залученні іноземних інвестицій в країну, українських інвестицій за кордон, іноземному кредитуванні українських суб'єктів господарювання. Загалом все це негативно вплинуло на розвиток національної економіки та валютну систему. Враховуючи те, що валютна лібералізація є ключовим аспектом інтеграції країни в світову економіку, підвищення її конкурентоздатності та залучення іноземних інвестицій в країну, наша держава була вимушена поступово рухатися цим шляхом.

Тому можна говорити про четвертий етап становлення та розвитку валютної системи України, який розпочався із прийняттям Закону України «Про валюту і

валютні операції» від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII [3]. Прийняття цього Закону викликано прагненням та потребою лібералізації валютного законодавства України. Про це зокрема йдеться в преамбулі Закону, де зазначено, що метою цього Закону є забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій та вільного здійснення валютних операцій на території України. Цей Закон визначає правові засади здійснення валютних операцій, валютного регулювання та валютного нагляду, права та обов'язки суб'єктів валютних операцій і уповноважених установ та встановлює відповідальність за порушення ними валютного законодавства.

На цьому етапі на валютну систему країни та розвиток валютних відносин, суттєво вплинули активні воєнні дії, що розпочалися 24 лютого 2022 р., та оголошення воєнного стану в Україні. 24 лютого 2022 р. НБУ прийняв Постанову № 18 «Про роботу банківської системи в період введення військового стану», якою істотно обмежив операції в банківській системі та на валютному ринку країни. Основною метою було збереження банківської системи та забезпечення стабільності національної валюти. Але це дуже негативно відбилася на національній економіці, і вже 2 жовтня 2023 р. відбувся перехід від режиму жорсткого фіксованого офіційного курсу до «плаваючого» відповідно до результатів торгів на міжбанківському валютному ринку, а також послаблені деякі інші обмеження.

А вже Постанова НБУ № 56 від 3 травня 2024 р. ознаменувала новий етап валютної лібералізації, яка спростила ведення бізнесу в Україні та залучення інвестицій. Зокрема, забезпечується можливість бізнесу купувати та переводити іноземну валюту за кордон для здійснення імпорتنих та експортних операцій, робіт та послуг; забезпечується можливість бізнесу репатріювати дивіденди за корпоративними правами або акціями закордон, які нараховано за результатами діяльності, починаючи з 1 січня 2024 р.; забезпечується можливість переводу коштів за кордон для розрахунків за договорами лізингу та оренди; пом'якшено обмеження з купівлі резидентами валюти з метою обслуговування та повернення зовнішніх позик, кошти за якими надійшли в іноземній валюті з-за кордону після 20 червня 2023 р.; пом'якшені умови погашення відсотків за зовнішніми кредитами, які згідно з умовами кредитного договору підлягали сплаті з 24 лютого 2022 р.; пом'якшено обмеження з переводу іноземної валюти від представництв на користь своїх материнських компаній.

На сьогодні під впливом пануючої політичної ситуації в країні НБУ в 2024 р. внесено зміни до зовнішнього вигляду банкнот та монет. Крім цього, в подальшому планується заміна копійок на шаги.

Отже, валютна система України на сучасному етапі трансформується під впливом тих викликів, які виникають в той чи інший проміжок часу. Це говорить про певну гнучкість національної валютної системи та її здатність до трансформацій, викликаних потребами часу.

ВИСНОВКИ

Валютна система кожної країни є важливим складником її економічної системи, але вона має не лише економічний, але й правовий аспект. Оскільки валютні відносини в межах державної (національної) валютної

системи урегульовані нормами національного законодавства. Тому вона являє собою державно-правову форму організації валютних відносин. Це стосується і валютної системи України, яка як державно-правова форма організації валютних відносин, поряд з іншими державними (національними) валютними системами входить до складу світової валютної системи.

Загалом вважаємо, що національне валютне законодавство доволі громіздке, суперечливе і потребує кодифікації, тобто прийняття не множинності, а розроблення одного універсального нормативно-правового акту – Валютного кодексу України [28-30]. Зрозуміло, що це питання стосується майбутнього розвитку національної валютної системи, а не сьогодення, яке характеризується значною турбулентністю, а отже, є потреба швидких, нестандартних рішень. Тоді як розроблення і прийняття Валютного кодексу потребує стабільної, установлені ситуації у національній валютній системі та економіці загалом.

Підводячи підсумок, зазначимо, що в XX ст. та на початку XXI ст. дифузія валютних систем різних країн в умовах інтернаціоналізації та інтеграції світової економіки призводила до їх руйнації, особливо в економічно менш розвинутих країнах, частково або повної відмови від використання у розрахунках та як засобу нагромадження національної валюти, та використання замість неї в обігу в межах держави, іноземної або колективної валюти, а також до створення регіональних і міжнародної валютних систем. Тобто самі держави у принципово нових умовах розвитку світової спільноти частково відмовляються від одного з важливих принципів – принципу валютного суверенітету. Хоча на сьогодні, враховуючи особливо доволі проваджувану санкційну політику низкою західних держав та зміну ліберальних тенденцій на протекціоністську політику в багатьох державах, спостерігається тренд на посилення ролі національних валют в міжнародних розрахунках, національних та світовій валютних системах та регіональних об'єднаннях держав.

Водночас потрібно враховувати те, що характерною ознакою розвитку валютних правовідносин за нових умов стає посилення дії на валютні системи від центрових і доцентрових сил через властиві їм протиріччя та здатності валютних протиріч виходити за межі національних кордонів. Це зумовлено тим, що, з одного боку, держави у протекціоністських цілях намагаються захистити національні валютні системи від зовнішнього впливу, зберегти усталені між державами межі державно-правової форми організації валютних відносин, а з іншого – на валютні відносини впливає дія законів світового валютного ринку і міжнародно-правової форми організації валютних відносин. На наш погляд, наслідком цього суперечливого процесу є порушення автономії функціонування національних валютних систем, посилення їх взаємозалежності та залежності від міжнародно-правової форми організації валютних відносин, тобто світової валютної системи. Зумовлено це рухом валютних цінностей на внутрішньому та міжнародному рівнях як особливого об'єкта (предмета) економічного й правового регулювання з боку держав та валютними протиріччями, притаманними всім видам валютних систем. Останнє потрібно враховувати надалі під час трансформації та розвитку

національної валютної системи та вдосконалення валютного законодавства України в інтересах забезпечення її економічної й валютної безпеки.

Список використаних джерел

1. Алисов Е.А. Правовое регулирование валютных отношений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харьков, 1996. С. 126.
2. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 р. № 254К/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
3. Про валюту та валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
4. Про Національний банк України: Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 29. Ст. 238.
5. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377.
6. Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 5 грудня 1990 р. № 509-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 6. Ст. 37.
7. Про банки й банківську діяльність: Закон України від 20 березня 1991 р. № 872-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 25. Ст. 281 (втратили чинність).
8. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 17. Ст. 184 (втратив чинність).
9. Цінні папери в Україні / кер. авт. кол. В.В. Оскольський. Київ, 1993. С. 3.
10. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23 вересня 1994 р. № 185/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 40. Ст. 364 (втратив чинність).
11. Про невідкладні заходи щодо повернення в Україну валютних цінностей, що незаконно знаходяться за її межами: Указ Президента України від 18 червня 1994 р. № 319/94. *Урядовий кур'єр*. 1994 р. 23 черв. (№ 96-97) (втратив чинність).
12. Про Українську міжбанківську валютну біржу: постанова Правління Національного банку України від 8 червня 1993 р. № 50. *Зб. нормат. актів Національного банку України (1992-1993)* / укл. Г.С. Афанасьєва. Київ, 1995. С. 207-208 (втратила чинність).
13. Про уніфікацію курсу карбованця до іноземних валют та лібералізацію валютного ринку України: постанова Правління Національного банку України від 22 жовтня 1994 р. № 174-А. *Зб. нормат. актів Національного банку України (1992-1993)* / укладач Г.С. Афанасьєва. Київ, 1995. С. 191-192 (втратила чинність).
14. Порядок визначення і використання курсу карбованця: лист Національного банку України від 02 листопада 1994 р. № 205. *Зб. нормат. актів Національного банку України (1992-1993)* / укл. Г.С. Афанасьєва. Київ, 1995. С. 195-202 (втратив чинність).
15. Про грошову реформу в Україні: Указ Президента України від 25 серпня 1996 р. № 762/96. *Урядовий кур'єр*. 1996 р. 29 серп. (№ 161).
16. Ющенко В.А., Лисицький В.І. Курсоутворення в Україні та уроки інших країн з перехідною економікою. *Вісник Національного банку України*. 1997. № 7. С. 3-9.
17. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 27 лютого 2008 р. № 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
18. Про додаткові заходи щодо діяльності банків: постанова Правління Національного банку України від 11 жовтня 2008 р. № 319 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
19. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи: Закон України від 23 червня 2009 р. № 1533-VI. URL: <https://president.gov.ua>
20. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31 жовтня 2008 р. № 639-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
21. Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків: постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2008 р. № 960 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
22. Про запровадження Національним банком України валютних аукціонів: постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2008 р. № 469 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
23. Про порядок рефінансування банків у період фінансово-економічної кризи: постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 29 січня 2009 р. № 44 (втратила чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
24. Про заходи щодо діяльності банків та проведення валютних операцій: постанова Правління Національного банку України від 06 лютого 2014 р. № 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
25. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 лютого 2014 року № 49: постанова Правління Національного банку України від 27 лютого 2014 р. № 104. URL: <https://bank.gov.ua>
26. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України: постанова Правління Національного банку України від 28 березня 2014 р. № 172. URL: <https://bank.gov.ua>
27. Про введення додаткових механізмів для стабілізації грошово-кредитного та валютного ринків України: постанова Правління Національного банку України від 29 серпня 2014 р. № 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
28. Шереметьєва О.Ю. Регулювання та управління валютними ризиками: правовий аспект: монографія. Київ, 2017. 213 с.
29. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 263 с.
30. Шереметьєва О.Ю. Правові основи регулювання валютних ризиків: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 21 с.

References

1. Alisov E.A. Legal regulation of currency relations: Candidate's thesis: 12.00.07. Kharkiv, 1996. P. 126. (in Russian).
2. Constitution of Ukraine: adopted on 28 June 1996. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. No. 30. Art. 141. (in Ukrainian).
3. On currency and currency operations: Law of Ukraine dated 21.06. 2018. No. 2473-VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2018. No. 30. Art. 239. (in Ukrainian).
4. On the National Bank of Ukraine: Law of Ukraine dated 20.05. 1999. No. 679-XIV. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1999. No. 29. Art. 238. (in Ukrainian).
5. On foreign economic activity: Law of Ukraine dated 16.04. 1991. No. 959-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. No. 29. Art. 377. (in Ukrainian).
6. On the State Tax Service in Ukraine: Law of Ukraine dated 5.12. 1990. No. 509-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. No. 6. Art. 37 (in Ukrainian).
7. On banks and banking activity: Law of Ukraine dated 20.03.1991. No. 872-XII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1991. No. 25. Art. 281 (no longer in force) (in Ukrainian).
8. On the system of currency regulation and control: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 19.02.1993 No. 15-93. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1993. No. 17. Art. 184 (no longer in force) (in Ukrainian).
9. Securities in Ukraine. Kyiv, 1993. P. 3. (in Ukrainian).
10. On the procedure for settlements in foreign currency: Law of Ukraine dated 23.09.1994. No. 185/94-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1994. No. 40. Art. 364 (no longer in force). (in Ukrainian).
11. On urgent measures to return currencies valuables to Ukraine, which are illegal without it's borders: Decree of the President of Ukraine dated 18.06.1994. No. 319/94. *Uriadovyi kurier*. 1994 (no longer in force). (in Ukrainian).
12. On the Ukrainian Interbank Currency Exchange: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 8.06.1993. No. 50. *Zbirnyk normatyvnykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy (1992-1993)*. Kyiv, 1995. pp. 207-208 (no longer in force). (in Ukrainian).

13. On unification of the karbovanets exchange rate and liberalization of the foreign exchange market of Ukraine.: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 22.10.1994. No. 174-A. *Zbirnyk normatyvnykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy (1992–1993)*. Kyiv, 1995. pp. 191–192 (no longer in force). (in Ukrainian).
14. Procedure for determining and using the karbovanets exchange rate: Letter of the National Bank of Ukraine dated 2.11.1994. No. 205. *Zbirnyk normatyvnykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy (1992–1993)*. Kyiv, 1995. pp. 195–202 (no longer in force). (in Ukrainian).
15. On monetary reform in Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated 25.08.1996. No. 762/96. *Uriadovyi kurier*. 29 August 1996. No. 161. (in Ukrainian).
16. Yushchenko V.A., Lysytskiy V.I. Exchange rate formation in Ukraine and lessons from transition economies. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy*. 1997. No 7. pp. 3–9. (in Ukrainian).
17. On amendments to certain regulatory acts of the National Bank of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 27.02.2008. No. 47. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
18. On additional measures regarding banking activity: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 11.10. 2008. No. 319 (no longer in force). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
19. On amendments to certain laws of Ukraine to overcome the negative consequences of the financial crisis: Law of Ukraine dated 23.06.2009. No. 1533-VI. URL: <https://president.gov.ua> (in Ukrainian).
20. On urgent measures to prevent negative consequences of the financial crisis: Law of Ukraine dated 31.10.2008. No. 639-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
21. On approval of the procedure for state participation in bank capitalization: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 4.11.2008. No. 960 (no longer in force). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
22. On introduction of foreign exchange auctions by the National Bank of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 29.12.2008. No. 469 (no longer in force). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
23. On refinancing procedure for banks during the financial crisis: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the National Bank of Ukraine dated 29.01.2009. No. 44 (no longer in force). URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
24. On measures regarding banking activity and foreign exchange operations: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 6.02.2014. No. 49. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
25. On amendments to the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of 6 February 2014. No. 49: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 27.02.2014. No. 104. URL: <https://bank.gov.ua> (in Ukrainian).
26. On amendments to certain regulatory acts of the National Bank of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 28 March 2014. No. 172. URL: <https://bank.gov.ua> (in Ukrainian).
27. On introduction of additional mechanisms for stabilization of monetary and foreign exchange markets of Ukraine: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine dated 29.08.2014. No. 540. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
28. Sheremetieva O.Yu. Regulation and management of currency risks: legal aspect: monograph. Kyiv, 2017. 213 p. (in Ukrainian).
29. Sheremetieva O.Yu. Legal basis of regulation of foreign exchange risks: diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Kyiv, 2007. 263 p. (in Ukrainian).
30. Sheremetieva O.Yu. Legal basis of regulation of foreign exchange risks: abstract of diss. ... PhD in legal sciences: 12.00.07. Kyiv, 2007. 21 p. (in Ukrainian).

Olga SHERMETIEVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6657-7214>

e-mail: o.sheremetieva@kubg.edu.ua

STAGES OF THE FORMATION OF THE CURRENCY SYSTEM OF UKRAINE AS A STATE-LEGAL FORM OF ORGANIZATION OF CURRENCY RELATIONS AND A COMPONENT OF THE WORLD CURRENCY SYSTEM

The currency system of each country is an important component of its economic system, but it has not only an economic but also a legal aspect, since currency relations within the state (national) currency system are regulated by the norms of national legislation. Therefore, it is a state-legal form of organization of currency relations. This also applies to the currency system of Ukraine, which, as a state-legal form of organization of currency relations, hand in hand with other state (national) currency systems, is part of the world currency system. The purpose of the paper is to identify and characterize the stages of the formation of the currency system of Ukraine as a state and legal form of organizing currency relations and a component of the world currency system. The paper identifies the stages of the formation of the currency system of Ukraine from a legal point of view, that is, as a state-legal form of organizing currency relations in the country. To summarize, we note that in the 20th and early 21st centuries, the diffusion of currency systems of different countries in the context of internationalization and integration of the world economy led to their destruction, especially in economically less developed countries. This is manifested through partial or complete abandonment of the use of national currency in settlements and as a means of accumulation, and the use instead of it in settlements within the state and in settlements between different states, foreign or collective currency. The tendency towards the diffusion as well as the distraction of national currency systems is also manifested through the creation of regional and partial international currency systems. That is, the states themselves, in fundamentally new conditions of development of the world community, are partially abandoning one of the important principles - the principle of monetary sovereignty. Although, today, especially considering the arbitrary sanctions policy pursued by a number of Western states, and the change from liberal tendencies to protectionist policies in many states, there is a trend towards a strengthening of the role of national currencies in international settlements, national and world currency systems, and regional associations of states. The results of the research can be used in scientific and practical activities in the process of further improving the currency legislation of Ukraine.

Keywords: *currency system of Ukraine, state and legal form of organization of currency relations, world currency system, currency relations, national currency system, principle of monetary sovereignty*